

ELFELEDETT OPERAÉNEKESEINK

A pódiumművészeknek csodálatos termőtalaja a szegedi föld. Országos, sőt világhírt elért színészek és énekesek sarjadtak e gazdag televényből. Azonban most mégsem kortársainkról, egykori, vagy mostani kollégáinkról essék szó, hanem elődeinkről, akiknek személye, sikeres, kalandos, esetleg tragikus sorsa méltatlanul eltűnt a tékozló múlt mindent elfedő ködében. Néhány önkényesen kiválasztott, elfeledett szegedi énekművész nevét és pályafutását idézem meg most Önöknek, hogy bizonyítsam, a mi színpadi létünk, lett legyen bármily sikeres, mint Jászai Mari mondta: „olyan, mint a tavalyi felhő”, ha lelépünk a színpadról, már nem is vagyunk.

De ki is emlékezhetne az 1841-ben született **Tallián János**-ra, az első szegedi operaénekesre? Bár eredetileg orvosnak készült, 1870-ben Pesten elvégezte a színtanodát és a Nemzeti Színházhoz szerződött, ahol akkoriban az operákat is adták. A férfias, daliás megjelenésű, meleg baritonhanggal megáldott, muzikális fiatalember azonnal az operajátszás erőssége lett. Részesze három Erkel-opera ősbemutatójának, 1874-ben a Brankovics Györgynek, 1880-ban a Névtelen hősök-nek és majdan 1885-ben az Operaházban az István király-nak, melyben Vazul szerepét énekelte. A Sába királynője – Goldmark operája – ősbemutatóján Baal Hanant adta Odry Lehel, Benza Ida és Pauly Richárd oldalán. Több opera magyarországi bemutatójában is szerepelt. Wagner Tannhäuser-ében Reinmar (1871), a Rienzi-ben Raimondo (1874) és a Nürnbergi mesterdalnokok-ban Pogner (1883). Volt a Varázsfuvola főpapja, a Carmen Zuniga hadnagya, Gounod Rómeo és Júliájának Escalusa, valamint az Aida bemutatóján a címszerepet éneklő amerikai Minnie Hauk mellett 1872-ben ő a király. 1884-ben, a Magyar Királyi Operaház megnyitásakor oda szerződött és az akkor már idősödő művész másodrangú szerepekben, elsőrangú ambícióval működve, az Operaház sokat foglalkoztatott művésze volt. Ekkor egy nevezetes magyarországi bemutató még várt rá, a Gustav Mahler vezényelte Rajna kincse-ben kapott jelentősebb szerepet. Sorsa tragikus véget ért. 1896-ban szembaja miatt visszavonult a színpadtól, majd súlyos idegbaja miatt gyógyintézetbe került, és ott is halt meg 1902-ben.

Vajon mi lett a sorsa a kritikák szerint kitűnő alténekesnőnek, **Koncsek Viktóriának**, aki 1868-ban, Szegeden látta meg a napvilágot? A Szegedi Napló 1893. augusztus 6-ai száma feltűnő hírben közölte, hogy Koncsek Vica

kisasszonyt, „kinek pár éve feltűnést keltett termete és szép hangja” s a Zeneakadémia növendéke volt, az Opera szerződtette. Az Akadémia ELTÉ-n található levéltárában lévő okmányaiból tudjuk, hogy édesapja nyomdagépezés volt, s a Szegedi Napló egy későbbi, 1901. január 11-i számából azt is, hogy egészen fiatal korában került el Szegedről szüleiével és „szép alt hangját Budapesten képezte”. A Budapesti Operaház 100 éve című könyv adatai szerint 1893. augusztusától 1895-ig az opera ösztöndíjasa volt. 1894-ben nagy sikert aratott akadémiai záróvizsgáján, ahol Amneris-t énekelte, majd a Mannon-ban a zenész kis szerepét adta. Az 1895-96-os szezonban már magánénekesként lépett a zenepalota deszkáira. Ekkor azonban szépen indult hazai karrierje váratlanul megtört. A Budapesti Napló szerint „nem kapott szerződést, mert az akkori intendáns” – Nopcsa Elek – „tanácsa ellenére férjhez ment. [...] Ezután külföldre szerződött és sikerrel működött a német színpadokon.” Az Operában legközelebb 1901. január 10-én, mint vendég lépett fel, ekkor már F. Konsek Viktória néven. A Parasztszövetület Santuzzáját énekelte. „Mezzoszopránjában van drámai erő, [...] csiszolt énektudás” – állt róla a kritikában. Életéről, énekesi tevékenységéről jelenleg több adattal nem rendelkezem. Feltehetően német operaszínpadokon folytatta pályafutását.

Különös történet a **Freuder Franciská**-nak született **Forrai Ferike** története. Édesapja kereskedelmi ügynök volt az 1875-ben világra jött szegedi leánynak, aki énektanulmányait a szegedi Városi Zenedében kezdte. Amikor 1891-ben felvételt nyert a magyar királyi Zeneakadémiára, a tehetséges, ám szerény anyagiakkal rendelkező lány javára a Zenede növendékei a Tisza szállóban koncertet adtak, és a város ösztöndíjjal segítette pesti tanulását. Tanulmányait 1891 és 1894 között végezte. Első nagy sikerét az Akadémia 1892. decemberi nyilvános koncertjén aratta. „Az intézet dédelgetett kedvence Freuder Franciska kisasszony (Rossyné tanítványa), ki a dicséreteket csengő, szoprán hangja és friss temperamentuma miatt meg is érdemli” – írta az estről a Szegedi Híradó. A Neue Pester Journal sem fukarkodott a dicsérettel: „Freuder kisasszony csinos soubrette-jelenség. Csengő, üde hanggal, élénk temperamentummal és sok zenei érzékkel. Traviata áriáját sűrű tapsokkal fogadták.” Az 1893-as tanévet kiemelkedő eredménnyel zárta. „Az Országos Zeneakadémia ritkán állít ki olyan bizonyítványt, mint Freuder Franciska kisasszonyé” – lelkesedett a szegedi sajtó, majd sietett tudatni: „A kisasszonyka, ki szegedi születésű a jövő tanévben az operai osztályba fog lépni.” Franciskát tehetsége már növendék korában az operaházba juttatta. A Veszprémben, 1861-ben született s évekig az Esterházy herceg zeneszerzőjeként alkotó Rudolf Raimann Arden Énok című operájában Énok fiát énekelte a „nagy jövőjű énekesnő, kiben tudás és tehetség méltóan egyesül, ám nagy hátránya kicsiny alakja.” 1894. május 13-án a Hugenottákban ő volt Urbain,

és „a bájós kisleány finom, tiszta koloratúrája, kedves játéka nagy hatást ért el.” 1895 februárjában Humperdinck meseoperájában, a Jancsi és Juliskában lépett fel. Kitűnő pályakezdése ellenére, 1896-ban, diplomája megszerzése után nem az Operába szerződött, hanem Megyeri Dezső együttesébe, Nagyváradra. Ám a Freuder nevet hiába keresnénk a társulati névsorban, mert ekkor már Forrai Ferike néven lépett színpadra. A Denevérben debütált. Sikeres bemutatkozását így örökítette meg a nagyváradai Tiszántúl: „Tehetsége felől kiállította a legszebb bizonyítványt szülővárosa, Szeged, amikor kiképezte az énekesi pályára.” 1900-ig a Kolozsvár - nagyváradai együttesben megalakult operatársulat tagja, s mint kiemelkedő tehetségű énekesnőt említi Lakatos István A kolozsvári zenés színpad című munkájában. Amikor 1900-ban megnyílt a nagyváradai kőszínház, Forrai is az alapítók között volt, és a színháznívító Hunyadi László operában Gara Mária szerepét énekelte. Ady Endre színikritikaiban többször elismerően szólt róla. Sikeres pályafutása azonban hamar véget ért, mert 1901. március 17-én férjhez ment dr. Mayer Oszkár újvidéki ügyvédhez, és 26 évesen lelépett a pályáról.

A XIX. század végén a köztisztviseltekben álló szegedi családok közé tartozott a Seifmann familia, melynek legismertebb tagja Seifmann Mór kárpitósmester volt. Ő készítette a Városi Színház székeit és a Kass szálló bútorait. Szerteágazó rokonsága tagjai közé tartozott az 1881-ben született **Kiss Klára**, egy nagykereskedő leánya is. Személyéről az első tudósítást a Szegedi Híradó 1900. június 20-i számában olvashattuk. „Kiss Klára a szegedi Seifmann család tagja” még csak növendék, de „nagy terjedelmű, érces, tömör szopránja, csinos és szép megjelenése és énektudása” a legjobbak közé emeli – áll a lapban. Klára ekkor már az Akadémia növendéke volt, és Ábrányiné Wein Margit a Magyar Királyi Operaház tagjának és a Zeneakadémia énekmesterének tanítványai közé tartozott. Tanulmányait 1898 és 1903 között végezte el, operaénekesi diplomájának száma: 251/903-4. A minden bizonnyal tehetséges leány 1905 és 1906 között az Operaház ösztöndíjas magánénekesé lett, ahol 1905. március 14-én Adam Nürnbergi babá-jában debütált. Ez az utolsó adat, amit ismerek életéről, pályafutásáról. Vajon valóban talentumos énekes volt? És sikeres indulása után ugyan miért tűnt el ily váratlanul személye a pálya horizontjáról?

Különös, krimibe illő történet **Dömötör Iloná**-é, kit a századelő szegedi sajtója az „Opera szegedi származású fiatal tagja”-ként emlegetett. Csakhogy szülőhelyét tekintve ez nem igaz! Neve két adattárban is szerepel – az 1930-ban megjelent Magyar Színművészeti Lexikonban és az 1994-ben kiadott Magyar Színházművészeti Lexikonban –, ám egyik sem közli születése helyét és dátumát. Az ELTE levéltárában található a Budapesti Zeneművészeti Akadémia 1875 és 1918 között végzett hallgatóinak jegyzéke. Oda fordultam

segítségért. Meglepetés ért, mert énekesnőnk eredetileg nem a **Dömötör**, hanem a **Demeter** név viselője volt. Apja adóhivatalnok, és Ilona nem Szegeden, hanem **Brassó**-ban látta meg a napvilágot, **1885. április 4-én**. Szegedi kötődéséről nem rendelkezem adatokkal. Sikeres művész lévén azonban úgy vélem, érdemes megismerkedni e szegedi zsnalistszák által „eltulajdonított” mezzoszoprán pályafutásával. Ilona 1905-ben kezdte el énektanulmányait a Zeneakadémián, ahol 1909-ben megszerezte 306/909 számú operaénekesi oklevelét. 1909. szeptember 11-én lett a Magyar Királyi Operaház ösztöndíjas magánénekes **Dömötör** néven, ahol december 11-én mutatkozott be a Sába királynőjé-ben. 1910-től már a zenepalota magánénekes, s e minőségében a Hegyek alján Mártájával debütált. 1916-ig maradt az operaház kötelekében. Ezalatt két nevezetes bemutató részese. 1911. május 21-én, Strauss Rózsalovag-jának magyarországi bemutatóján ő volt Octavian, s a tíz évvel későbbi felújításon is ő maradt. Egy év múltán, 1912. december 12-én pedig a Salome magyarországi bemutatóján a címszerpet énekelte. A kritika szerint „szenzáció volt Dömötör Ilona Saloméja, aki a megszokottól eltérően el tudta énekelni a szerepet, amelyet mások csak rikoltani tudtak; játéka és tánca gyönyörű volt és félelmetes.” Hevesi Sándor legendás Carmen előadásában a címszerpben ő váltotta Szamosi Elzát. Ezután – meglepetésre – pályája különös kitérőket tett. Az 1916/17-es szezonra az öt évvel azelőtt megnyílt Népopera-hoz szerződött, ahol operákban és nagyoperettek primadonnaszerepeiben lépett fel, valamint a Filharmóniai Társaság hangversenyeinek rendszeres közreműködője volt. Ezt követően a Király Színház tagja lett. Mielőtt azonban 1919-ben egy évadra visszaszerződött az operához, Bródy István társulatában a Margitszigeti Színpadon is szerepelt. 1921-től 1925-ig ismét az Operaház magánénekes. A korabeli kritikák szerint kitűnő színész volt, nagy és szépen iskolázott hanggal. Széles repertoárral rendelkezett, s más szerepei mellett sikerrel énekelte Marzsenkát Az eladott menyasszony-ból és Minnie-t A nyugat lányából is. Ezután váratlanul eltűnt szemünk elől. Talán egy kíváncsi kutató egyszer nyomára jut további sorsának és Szegeddel való kapcsolatának is.

Az 1895. július 11-én született **Hubert Etel** neves szegedi család sarja. Apja Hubert Lajos a szegedi folyammérnökség főmérnöke volt, anyja Lencsek Etelka. Bátyja, Hubert Pál (1894-1945) hídépítő mérnök. Ő tervezte 1933 és 1937 között a budapesti Boráros téri Duna-hidat, és ő irányította a Margit híd kiszélesítésének munkáit. Etel tanulmányait a Zeneakadémián 1914-ben kezdte el. Énekmestere a kiváló operaénekes, Antes György volt. 375/919 számú operaénekesi oklevelét 1919-ben szerezte meg a „kitűnő megjelenésű, átható csengésű, kultúrált hanggal” rendelkező művésznő. 1920. december 1-én a Magyar Királyi Operaház magánénekes lett, és 1924.

augusztus 31-ig maradt az intézmény kötelékében. Szoprán szerepköre igen változatos volt. Énekelt – többek között – a Bolygó hollandiban Sentá-t, a Tannhäuserben Erzsébet-et, valamint Santuzzá-t és Aidá-t is. Ez utóbbi szerepében 1922 októberében Szegeden is fellépett. Sorsába azonban hamar beleszólt a szerelem. Operai tagsága idején 1921-ben és 1922-ben vendégszerepelt Pesten a magyar származású – egy nagyszombeni kereskedő fia – Nasta Mihály, a brünni opera kitűnő tenoristája, a milánói, drezdai és berlini dal-színházak gyakori vendége. Találkozásukból házasság lett, és Hubert Etel férjével Brünnbe szerződött. Ott szerepköre tovább bővült. Fellépett a Lohengrin-ben és Salomé-t is énekelt. Hogy meddig emelkedett tovább pályája íve, nem tudjuk. Folytatódott, vagy hamar véget ért sikeresen indult karrierje – nincs feleletünk rá. Egy azonban bizonyos: szegedi volt, aki kiröpült a nagyvilágba, és soha vissza nem tért a fészekbe, a Tisza partjára.

Ha időben közeledünk napjainkhoz, két név bukkan előnk a múlt homályából: Lamberg Rózsi és Máté Jolán neve. Dr. Korényi Eleménné **Lamberg Rózsi** „Kárász utcai lakása otthonunkká lett nekem is, mint sok más szegedi énekesnek” – emlékezett rá Sinkó György, a Szegedi Nemzeti Színház énekes-e. – „Nem csak zenei, hanem magánéleti problémáink is itt lelték vigaszt, vagy éppen megoldást. Ennek a lakásnak, ahogyan Simándy József is korábban nevezte „szent csarnok”-nak tulajdonosai lettek művészi felkészüléseinknek támaszai és csodaszamba menő ajándékai.” Lamberg Rózsi a zsidó fő-kántor lánya volt. A szegedi Zenedében zongorázni tanult, majd Mátray Ernőtől, a szegedi színház operaénekes-rendezőjétől vett énekleckéket. Rövid hivatalnokoskodás után nagybátyja, Emanuel List – aki később a MET énekes-e lett – jóvoltából Berlinben Giovanni Scarneo olasz mesternél képezte tovább hangját, és 1926-tól Szegeden lépett fel. A húszas évek végén és a harmincas évek elején német színpadokon énekelt, majd visszatért Szegedre. Repertoárján más szerzők mellett Verdi-, Offenbach- és Donizetti szoprán-szerepek voltak. A zsidótörvény letiltotta a színpadról, de a háború után még színpadra lépett. Visszavonulása után a szegedi színház énekmestereként működött. 1989-ben hunyt el, szegedi földben nyugszik. Eszébe jut még valakinek kedves személyisége?

A szegedi református temetőben alussza örök álmát az 1913-ban született **Máté Jolán** operaénekes. A Zeneakadémiát elvégezve, az 1939-40 évadban az Operaház ösztöndíjas magánénekesnője lett, majd 1940-től 1948-ig magánénekes-e. Mezzoszoprán szerepeket énekelt, többek között Kodály, Wagner, Verdi, Delibes és Puccini operáiban. Koncerténekesként is működött. 1948 tavaszán például Bécsben, a Musikvereinsaal Brahms termében Páka Jolánnal adott ária-, és dalestet, ősszel szólistája volt Stravinsky Amerikában alig fél éve bemutatott Misé-je magyarországi bemutatójának. A kórusművet

a budai Ferences templomban Tamás Alajos vezényelte, szólót énekeltek még: Farkas Ilonka, Rösler Endre és Bornemissza Pál. 1949-re – feltehetően „klerikális” kapcsolatai miatt –, az Operától már nem kapott szerződést. Járt az országot, fellépett Szegeden és Pécsen, valamint a Gördülő Opera tagjaként számos magyarországi városban. Pályája második felében népdalénekesként működött, és sokat vendégszerepelt külföldön is. A halál 1988-ban érte. Vajon van, aki egy szál virágot tesz sírjára?

Rövid és különös **Mikes (Csobádi) Gitta** élete. A művésznő Enyedi Sándor Határon túli magyar színházművészeti kislexikona szerint 1935-ben, Szegeden látta meg a napvilágot. Az országot feltehetően 1956-ban hagyta el. Bécsben 1958-ban férjhez ment a szintén emigráns Csobádi Péter újságíró-zenekritikushoz, a száz emigráns magyar zenészből álló Philharmonia Hungarica zenekar egyik alapítójához. Az ő révén osztrák ösztöndíjjal zenei tanulmányokat folytatott. Tehetségének köszönhetően hamar sikereket aratott a bécsi és a schönbrunni Operaházakban. A hatvanas évek elején férjével Nyugat-Németországba ment, és ott telepedett le. Az énekesnő 1962-ben a freiburgi színházban lépett fel, majd a nyugat-berlini Operaház szólistája lett. Férjétől 1968-ban elvált, s a berlini operának korai haláláig, 1979-ig tagja maradt. A Betekintő 2017/1-es száma az „Egy szociáldemokrata felemás karrierje a politika és a zene világában” című írása azt állítja, hogy volt férje, Csobádi Péter az ÁVH, illetve a Belügyminisztérium ügynöke volt.

Végezetül múltidézésünk sorát zárja egy világhírre jutott szegedi baritonista tragikus története. Az 1901-es születésű **Böhm Endre** nyolcévesen lépett fel először. Egy jótékonyági előadáson – szoprán szólamot énekelt. A középiskola elvégzése után, 1920-ban Berlinbe ment, ahol a kertészeti főiskolán kezdte meg tanulmányait. Közben próbát énekelt a világhírű Michael Bohnen előtt, aki olyan tehetségesnek tartotta, hogy ingyen órákat adott neki. Komolyan azonban csak a főiskola elvégzése után kezdett énekesi karrierjével foglalkozni. Milánóba ment, és ott énekleckéket vett Cavaliere Salvatore Salvatoritól, a Scala első tenoristájától. Tehetségét jelzi, hogy a Délmagyarország 1927. március 18-i tudósítása szerint már akkor szerepelt a milánói rádióban. Thomas Hamlet-jéből adott elő egy áriát, s ezt követően olasz és magyar dalokat énekelt. Még abban az évben a magyar rádió is közvetítette egy dalestjét. Rövid itthoni tartózkodás után tovább képezte hangját Bécsben, ahol Kaschowskatól vett kamaraének leckéket. Első operaszerepét Zürichben énekelte, majd a lübecki és rostocki operaházban lépett fel. 1928-ban tárgyalást kezdett az Operaház igazgatójával, Radnai Miklóssal egy budapesti szerződésről, ám az nem jött létre. 1929 júniusában Rigoletto szerepében szülővárosában is bemutatkozott. A harmincas évek elején Brémában volt szerző-

désben, ahol nagy sikert aratott A köpeny Marcel-jeként. Bréma jelentős város volt pályáján, mert ott találkozott élete első Wagner szerepével. 1933-ban egyetlen napig a berlini Staatsoper tagja volt, ám Hitler hatalomra került, s Böhm szerződését származása miatt felbontották. Ezután csehszlovákiai dalszínházakban lépett fel, majd a berni opera tagja lett. Míg kezdetben főleg olasz repertoárral rendelkezett, a harmincas évek végétől már Wagner énekesként járta a világot. Hősi csengésű, nemesfényű hang birtokosa és kitűnő színész volt. A háború kitörésekor Argentínában, a buenos airesi Teatro Colónban szerepelt, de vissza kellett térnie Svájcba, ahol Bernben, később Zürichben volt állandó szerződése. 1947-től 1949-ig gyakori vendége a budapesti Operaháznak. 1949-ben és 1950-ben a MET-ben és a londoni Covent Gardenben lépett fel. Halálát 1952-ben Zürichben színházi baleset okozta. A bolygó hollandi előadásán a süllyesztőbe zuhant, és életét vesztette.

De ne fejezzük be ilyen tragikusan múltbéli rövid kalandozásunkat. A halálon mindig diadalmaskodik az élet. A szülők gyermekeikben élnek tovább. Így történt ez baritonistánkkal is. Mert az 1965-ben született Sandra Cartolari ismert, sikeres dalszerző-énekes édesanyja baritonistánk leánya, Barbara, tehát Sandra Böhm Endre unokája.